

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻ

Բ. — Լայնամիս՝ չնառկացուելու չափ. — Առիկա կ'երեւայ գլխաւորաբար իր ատենաբանութեանց, իր առաքելութեանց մէջ, Հայոց եկեղեցւոյ պատմութիւնը Լամբրոնացիի հարց մը ունի, բաւական փշոտ, չեմ գիտեր ուրկէ՞ն է ինչո՞ւ կաթողիկոսները իրաւունք կը ճարեն անոր ատենաբանութիւններէն հետեւցնելու հայ եկեղեցւոյ անկախութեան բարձումին գինով եկեղեցիներու ընդհանուր միութեան մը երազատեսը ընդունելու զայն: Իրողութիւն է որ լայն են իր մտքին գոռանքը: Ըսի թէ հաւառակ վիճակի մը եպիսկոպոսը ըլլալուն հետ անիկա մեծ գործիչի մը տիպարն է: Իբր այդ իր եկեղեցիին վիճակը իրատես գատումի մը ենթարկող: Միւս կողմէն պէտք է մոռնալ վերի հատուածին յետադարձը եւ կեղեցականը: Գրեթէ առաջին միտքն է մեր մէջ որ գործնականին թելադրանքները բարեխառնել փորձէ և Շնորհալիի օրով սկսած շարժումը ջանայ առաջնորդել իր փափաքելի լուծումին: Յետոյ միշտ պէտք է աչքի աւելն ունենալ ԺԲ. դարը, Ոսկեկիները, Ռուբինեանց հարստութիւնը, Պոլսոյ և Հռոմի աթոռներուն ցանկութիւնները, դատելու ատեն այս մարդը: Հռոմկույի ժողովը, որուն նիւթն էր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն միութիւնը, մեզի չի տար ոչ մէկ զինումի փաստ հայ եկեղեցւոյ աւանդութիւններէն: Եթէ այդ ժողովին ինքնասի դէմքը կը պայծառանայ իբր միութեան պաշտպան առաքել, միւս կողմէն պէտք է յիշել թէ ինչպէս այդ ատենուան Հայաստանը, իր վարդապետներով բուռն ընդդիմութիւն մը կը ցուցադրէ մեր եկեղեցին ուրիշ մը ենթարկելու ամէն մասնում: Ներքսի խիստ բառերը այդ մասնութիւնը խարանդ թիւրան թիւր եկած են օտարներուն: Միջին կարծիքը կը մնայ չափաւոր եղբերու վրայ տեսնելով Ներսէսի մտքին մէջ ճշմարիտ իմացականութիւն մը, եկեղեցւոյ բարեփոխ խանդավառ և անոր փառքովը նախանշայոյց:

որ սակայն չէ ըրած էականէն ոչ մէկ զինում, կը տարբերի Շնորհալիին իր վճռականութեամբ հարցերը լուծելու: Բայց անոր չափ հաւատարիմ է անոր դարաւոր անկախութեան: Ու ահա այսպէս մէկ մարդով մէջ լայնամիտ վարդապետը, կծու երգիծողը, խիստ աւանդապահը:

Գ. — Մեսաւարժ՝ կանոնադրեցողման իջնելու չափ. — Գիտենք իր կեանքը: Պէտք է միշտ տեսնել իր տեղափոխութիւնները աշխարհէ աշխարհ, պէտք է նկատի ունենալ մասնաւորաբար իր աթոռանիստ քաղաքին դիրքը և հայոց հայրապետութեան այդ ատենուան պայմանները: Միտքէ հանեցէք այսօրուան եպիսկոպոսները իրենց լայն խաղաղաւէտ պայմաններով և կրօնական սպասի մէջ մասնաւորաւ պարտականութիւններով: Ամբողջ Միջին դարուն եպիսկոպոսը պետական անձնաւորութիւն մըն է շատ աւելի գործնական քան ունէ ասպետ: Մեր եկեղեցականները չեն յիշուի իրենց բանականներով: Բայց անոնց բոլորին կեանքին մէջն ալ վարչական պաշտօններ, նուիրակութիւններ, երբեմն դիւանագիտական փափուկ առաքելութիւններ, աւելի յաճախ պառակտումներու բուժիչ դեր մը, եպիսկոպոսը կ'ընեն մշտաբնուն, մշտաշարժ. և անոր մէջ գործի կորովը շնորհուած է Աստուծմէ: Ըսի՞ր թէ մեծ ու պղտիկ, 30-է աւելի հատորներու հեղինակ այս մարդը ինչպէս կը ճարէ ժամանակ իր բազմապիկ ծառայութեան: Իր Պոլիս, Եգիպտոս, Կիլիկիան ճամբորդութիւնները, զետեղեցէք իրենց ժամանակներուն պայմաններուն ծոցը: Իր հսկումները, իր հօտին բոլոր կարիքներուն ընդառաջելու իր եռանդը տեսէք արդար նայուածքով: Մաւանդոյ ճիշտ չափեցէք իր խառնուածքը: Խոհեմութեան, լայնամտութեան չափ կ'իշխեն իր ժողովը գործի կիրքը, գործողութեան զգալարանքը: Դիւրին չէ միւս միտակը 6-7 լեզու սորվել, տակաւին անկայուն իշխանութիւն մը կրօնական կազմակերպութեամբ մը ամրապնդել — Կիլիկիոյ կրօնական կազմակերպութեան կ'անարկիմ — Կը հասկցուի թէ ինչու այդքան կանուխ ըլլայ սպառած այս մարդը:

Դ. — Կրեոս՝ իր հակառակորդները նախեւ զիջանելու չափ. — Վերը թուեցինք թէ ինչ ծանր որդաւորներ անիկա չէ խնա-

յաժ իր մտածման հակառակորդները որակելու: Լեւոնին գրուած իր թուղթը եղակի է մեր ատենագրութեանց մէջ, այդ տեսակէտով, կորով, զարեւելու աշխոյժ, ճիշտ բառը գործածելու մէջ քաջութիւն, նկատմանը չտարուելու չափ արդար դատում: Անշուշտ այս նկատումները ազդեցիկ եկեղեցականի մը լի ու լի կը պատշահին: Բայց ահա աւելին: Անիկա սա ժխտական դերին մէջ կերպով մը իրեն կը ներէ մարգարէական շունչ մը, թերեւս արդիւնք իր խոր ընթերցումներուն մէջ խորացուած վարժութիւններուն: Ամբողջութեամբ Գրիստոսով լեցուած այս մարդը պիտի չվարանի ինքզինքը գովել, անշուշտ ոչ անապարծութեամբ, այլ խոր գիտակցութեամբ մէկու մը որ վստահ է իր քրտին, որ կը տառապի իր խորագոյն զգացումներուն մէջ, երբ մարդիկ իրեն կը վերագրեն իր չունեցած գիտումները: Թերեւս տարբերակ պիտի գայ ձեզի մտկերը որով պատուած են զինք կաթողիկոսները: Հայր Արիւն կը տրտնոյնէ Սիրելի ներսէս, նաեւ մեծ շինող, շնորհալի: Գրիգոր Տղայ կաթողիկոսի թուղթը առ Տուտէորդի, — վստահ եմ թէ անիկա խմբագրուած է Լամբրոնացիէ — կաթողիկոսի մը վայել հայրական շունչէ հեռի ըլլալուն չափ տողորուած է ուժգին այդ կիրքով, որով կը զատուին Լամբրոնացիին թուղթերը մեր մէջ ծանօթ նամականիներէն: Իր անձնաւորութեան սա բարկ գիծերը երբ այսպէս կը զատում, տրտում մտածումները կ'այցուելու: Նման անձնաւորութիւնները յաճախ գիտութեան առիթներ են և փոխանակ խաղաղութեամբ աւարտելու իրենց գերը, կրնան կէս ճամբան իյնալ: Չեմ մեղադրեր Լամբրոնացիին որպէսզի չըլլայ յայտնուած այնքան ցանկալի նպատակը իր կենքին՝ եկեղեցիներու միութիւնը: Ժամանակը ցոյց տրուած թէ այդ երազը անատուելի երազ մը պիտի մնայ տակաւին մինչեւ այսօր: Բայց կ'այցուիմ Շնորհալիէն, Օձնեցիէն, որոնք իրենց ժողովուրդին շահը պաշտպանելու կերպին մէջ, քիչ անգամ չիրքին ու բռնութեան իրմեցին: «Իրեկի ներսէսը» ինքզինքը սպառեց այդ կատաղի եռանդին մէջ և առնուազն իր անձին կանխահաս պակասովը փնտսեց իր հօտին: Եւրոպայի

հետ մեր յարաբերութեանց ամէնէն վճռական կէտերուն անոնց լեզուները խօսող ու գրող իմաստուն գրութի մը ստեղծելը օգուտը ձեզի կը թողուած զնահատել: Այդ մարդը ինքզինքը կերպաւ:

Ե. — Ազգեցիկ՝ արժուճիքներ օգտալիւ լու չափ. — Պատասխանատու եկեղեցականի մը վրայ հեղինակութեան սա հովը տւելի քան արժանիք մըն է: Եպիսկոպոսը եկեղեցւոյ աւագ պաշտօնատարն է միշտ: Եւ այդ դարերուն — Միշին — անոր վիճակուած է հզօրագոյններէն մէկը — Աստղած Ներկայացնելու պաշտօնը մարգկային տկարութեանց հեղեղին գէմ: Պօռք, գրիչ, կորով, նոյնիսկ քաջութիւն կը թուին անբաւական ինծի համար, երբ կարգը կուգայ մարդերը սանձելու, հակա փառասիրութիւնները զսպելու այլապէս դժնդակ պաշտօնին: Ն. Լամբրոնացի այն քիչերէն մէկն է որոնք այդ տուրքերուն վրայ աւելցուցած են նաեւ իշխանական սա հեղինակութիւնը: Իր կենսաքէն ձեր գիտացած երբ աւելցնէք տոհմային սա ընդոճին առաքիւնութեան վրայ — իշխանագար — դուք կ'ունենաք այս մարդուն ստեղծած խորունկ հիացումը, ինչպէս արտակարգ հակամարտութիւնները: Տեղ մը կարգացած եմ որ խեղդուող կայսեր — Յրեւոյթի Շիւսմորուսի — դամբանականը խօսած ժամանակ ստեղծած ըլլայ խորունկ յուզում: Ծանօթ են ձեզի Պոլսոյ կայսերական ժողովին իր խօսածին հմայքն ու խօսքին ոյժը: Ըսեր եմ ձեզի Լեւոն Բ. ի մեծ վրաստակութիւնը անոր վարչական ընդունակութեանց վրայ: Աշխատանքէ իր անխնայութիւնը, խօսք իր կրակը, զործէ իր յանդուգն սուղումները, աղօթքի ատեն ինքզինքը մոռնալը, մեզի կուտան զսպանակները սա պատկառանքին, սա հեղինակութեան: Երբ կը կարգաք Գր. Սկեւոսցիի վկայութիւնը այդ մարդէն՝ յայտնաւորեան սուրբի մը կենսաքէն մէջ կը զգաք ինքզինքնիդ: Չեզլիւով հանդերձ հռետորութեան բաժինը հատորիկէն, մենք կ'ունենանք դարձեալ բաւարար տարր այս ազգեցիկ եկեղեցականին դէմքը չբեղազարդող: Ինչ որ ալ ըլլայ մեր ժամանակին գաղտումը իր մասին — Մխիթարեանները զինք կ'աստուածացնեն, Արմաշականները զինքը կը փնտսն ճիշտ գատել — ինծի

կուգայ թէ անիկա բացառիկ տիպար մըն է իր ժամանակէն շատ վերեւ և իր այդ հանգամանքը քաւած է անիկա կանխահաս իր մահովը: 16 տարեկանին Ս. Գիրքը մեկնել յաւակնող պատանին, լիուլի արդարացուց Աստուծոյ իրեն յանձնուած քանքարը շաւակաւորելով իր հասկցած բարիքին հաշուն: Շատ լաւ չեմ ճանչնար մեր եկեղեցական մեծ գէմքերը մանամանդ իրմէն վերջ: Ինծի կուգայ թէ չուենիք երկրորդ մը իր նկարագրից յօրինող սա գիծերը արդպէս ամբադին տիրակալով:

3. — ՀԱՄԱՊԵՐՈՒԹԻՒՆ ԴԵՄՐԵՆ

Մեկնելով վերի վերլուծութիւններէն, դժուար պիտի չլլար յօրինել սա համագրական պատկերը մարդու մը որ գրեց, գործեց, խօսեցաւ, մեկնեց, թարգմանեց և իր եկեղեցոյ գերագոյն շահերուն սպասարկեց յուզումնահեղձ, օրուան տաքնապանքն ի վեր: Եղած աղատագրուած իմացականութիւն, բոլորանուէր հասկացողութիւն և սիրտ, գիտցաւ անցաւորէն, շրջանայինէն ինքզինք վերացնել և ըլլալ մէկը այն քիչ մարդերէն որոնք կրկէս կը նետուին աշխարհներ նուաճելու առաջադրութեամբ, կը պայքարին իրենց պայքարը անհաւանջ, կը սեւեռեն իրենց ժամանակին խոր կնիքը իրենց յիշատակին վրայ, կը ստեղծեն հիացում և հակառակութիւն հաւասար ուժգնութեամբ և կը գոցեն աչքերն իրենց անաւարտ երազին վրայ, մեզի ձգելով երբեմն բղկառած, երբեմն պատմաճանաչած իրենց համբաւը: Դարերու փոշին անշուշտ կը ձեւազերծէ այդ գիծերը այդ մարդոց գէմքէն: Այդ ժամանակներու անբաւական սեւեռումները, մեր քաղաքական և ընկերային կեանքին տըխուր անցուդարձերը, գրեթէ աւաւ, տաւառ են մեր մեծութիւններուն տարմինները մեզի կտակելով աղօտակի փշրանքներ, Հետաքրքրուելու տեսնելու և գտնելու Ս. Սահակ Պարթեւը, մարդ մը որուն գործունէութիւնը մէկէ աւելի մատենագիրներ կան պատմող, Անհուն կեդրոնացում և ընդլայնում անհրաժեշտ եղան ինծի մեր պատմիչներուն եկած մեհնարագրական վկայութիւնները բանալու և ըրի աշխատանքը: Գտածս անորակելի գեղեցկութեամբ հակադրմէն էր, մեր օրերու հայրապետ մը կար-

ծես, դժբախտաբար միայն պատանութիւնը կրցայ նուաճել: Ն. Լամբրոնացի այս կարգի անձնաւորութիւն մըն էր: Ալիշան աւոր Շուիրած է իր ջրոտ բայց տարօրէն տաք՝ ջատագովականներէն մէկը: Սկեւռացիի հատորիկը Լամբրոնացիէն աւելի ինքզինքը կուտայ: Ինչ որ ըսի Շնորհալիի համար կը կրկնեմ հոս, Լամբրոնացին կը սպասէ իր ստեղծիչին — մեր բոլոր սրբազան հեղինակներուն ճակատագրով:

Բ. — ԳՈՐԾԸ

Հազիւ հազ մօտեցայ գործին նկարագրին, վերի էջերուն մէջ կրկնութենէն խուսափելու համար: Ն. Լամբրոնացիի գերական վաստակը համեմատած իր տարիներու փոքր թիւին, արժանի է որոշ գովասանքի: Այս վերապահումս կուգայ անկէ որ գործին ընդհանուր նկարագրի, շրջանային տարողութեամբ մը մարօրէն կաշկանդուած է: Բոլոր իր գիրքերը կը բղխին մէկ ու նոյն նպատակէն: Այս նպատակը եկեղեցական վարդապետի մը, մեկնելի մը գերագոյն փառասիրութիւնն է: Թէ և իր կեանքին ելեւէջները գիրքը կը ղեկեն բազմառեսակ փորձառութեանց դիմաց, բայց ասոնք անբաւական եղած են այս մարդուն մէջ ստեղծելու հանճարեղ գրագէտը որ իր մայր նպատակին քով ի վեր պատեհութիւն չի փախցնէր նաեւ դիտելու իր շրջապատը: Ճիշտ է որ իր նամակներուն մէջ, ասանաբանութիւններուն մէջ մենք կը հանդիպինք ամէնէն սպիտիքի՝ որակութիւններու, բայց չենք տեսներ մարդ, մտայնութիւն, ժողովուրդ, ինչպէս ատիկա հաստատեցի Շնորհալիին Ընդհանրակամին մէջ: Դաւանաբանական տեսլիկա գործին չի պատկանիր գրականութեան: Եկեղեցիներու շուրջ իր թելադրանքները շատ ընդհանուր, շատ գրական, նոյնիսկ հետաքրքրական, մեր աչքին առջեւ չեն գնել իրողութիւնները, բարքի տախտակներ, որպէսզի մենք կարենայինք մեր պատմութեան ատողձը ճարել անուղղակի կերպով անոնցմէ: Լամբրոնացիի պատառիկներէն հայ ժողովուրդ մը չ'իւլեր, գէթ այն ճշդութեամբ և իրականութեամբ զոր կը հաստատենք մեր միւս հայրապետներու

մօտ: Անտանեի է իր քերթողութիւնը աւելի քան Շնորհալիինը:

1. — ՄԵԼԵՆՈՎԱԿԱՆ

Հին հայրապետներու ընթացիկ առաքինութիւնն է որ Համբրոնացին կը մղէ շախատաճի: Ատոնք զորուած են առաւելապէս վանական թելադրութեանց ի ըսպաս: Դժբախտութիւն է որ Համբրոնացիէ մը մեզի եկած գործը իյնայ իր ստուարագոյն մասովը մեկնողական կալուածին մէջ:

Ա. — Մեկնութիւն Պատարագի. — Յիշել գիրքին ոգիսականը, առեւանջում, եպիսկոպոսներէն մերժում, և իր կարծիքը. — Դիրքին համալը հայ գրականութեան մէջ եզակի է ու ատոր պատճառը չեմ գտներ: Ունի բողոքովին տափակ մասեր որոնք շատ լայն տեղ մը կը զբաւեն հատորին մէջ: Ունի իսկապէս ներշնչեալ էջեր ալ: Չեմ ուրախար հմտութիւն: Կարգացած է նիւթին շուրջ Արեւելքն ու Արեւմուտքը: Հիացում ունիմ իր եռանդին ու կրակին վերայ: Բայց դուք գիտէք որ սիրտով չէ որ կը մեկնեն, ալ մտքով: Նրկար դարեր իր վայելելու հիացումը — Միթիթարեանները անդուգական էր գտնեն զինքը իր նման: Ներուեն մէջ ինչպէս նաեւ անոր գրական արժէքը տարօրէն կը գերգնահատեն: — ԺԹ. զարու քննադատութեան չէ գիմացած: Արամշակապետները անտարբեր են աւոր հանդէպ — նոյնիսկ Օրմանեան կ'արժեզրկէ զայն կաթիլկամիտ ուղղութեան մը ենթարկուած նկատելով հեղինակը:

Բ. — Երկոստան մարգարէները:

Գ. — Գիրք Արարածոց:

Դ. — Սողոմոն — Առակներ, Ժողովող, Իմաստութիւն, Յոգ Յոգոց:

Ե. — Դանիէլ:

Ջ. — Սաղմոս:

Ե. — Մասքեսի Աւետարան:

Ը. — Կաթողիկոսաց Թուղթեր:

Թ. — Տերուակական Առակներ:

Ժ. — Ննգում Յովնան:

ԺԱ. — Տերուակական Աղօթք:

ԺԲ. — Հաւատոյ Հանգանակ:

Յայտաւորքը կ'ըսէ թէ «մեկնեաց և զքարոզս եկեղեցւոյ և զաղօթանին»: Դարողները կը հասկնան, «զաղօթանին» հաւանաբար ըսել կ'ուզէ մաղթանքները:

Դուրեան Սրբազանի կարծիքը «ըստ

տեսակի գործեր» պարտաւոր եմ ընդունել ղճական: Վճիռս կուգայ Պատարագամտոյցէն, միւսները չեմ կարգացած:

2. — ԱՏԵՆԱՐԱՆԱԿԱՆ

Հանրածանօթ է իր ատենաբանութիւնը եկեղեցւոյ միութեան համար գումարուած ժողովի մը մէջ, ի Հռոմիլայ, իրողութիւն է որ այդ ատենաբանութիւնը կը սկսի Տարսնի եկեղեցւոյն յիշատակութեամբ: Ստեղծուած շփոթութիւնը պարզ է:

ԾԱՆՈԹ. — Թէ ծաւալը, թէ գնացքը, և թէ շօշափուած նիւթը կը պատկանին առանձնական ընդլայնման յարմար ստեղծու: Չենք կրնար երկու ժամ մարդիկը կեցնել և անոնց զլխուն մեկնողական կարգալ: Այդ ատենաբանութեան մէջ Համբրոնացիին ոճը կայ խանդոտ, ամուր, նոյն իսկ հետտոր, բայց ոչ այն մեծ խնդիրը որ քրիստոնեայ եկեղեցիներուն այնքան ցանկալի միութիւնն էր, մինչեւ այսօր ալ չի բազործուած: Իմ կարծիքովս ատիկա առանձինն մարզանք մըն է միութեան խնդրին շուրջ տեսական տարողութեամբ, բայց չի կրնար արտասանուիլ պատմական ժողովի մը առջեւ: Մնաց որ այդ ժողովին գումարման վայրը պատմութեամբ Հռոմիլան է, մինչ ատենաբանութիւնը կը սկսի Տարսնի յիշատակութեամբ:

Թուղթ առ Լեւոն արքան. — Ամէնէն արժէքաւոր մասը Համբրոնացիի գործին: Գրուած միութեան խնդրին շուրջ դարձեալ: Բայց թանկագին անով որ առանձնական գիր մը ըլլալուն լեցուն է շատ չահեկան մանրամասնութիւններով: Իր, արեւելահայ եպիսկոպոսներու, ժամանակակից իշխաններու, նոյնիսկ թուրք աւատապետներու նկարագիրներով: Ասկէ դուրս, ոճին շարժումը, յուզումը, գրեթէ կիրքը, կուտան այդ տողերուն տեսակ մը ճշմարիտ ատենաբանական գնացք, շատ աւելի իրաւ և պարագայօրէն արժէքաւոր քան իր միւս հանրահռչակ կարողները — Տիեզերական ժողովի տեսնաբանութիւն և հաւանաբար խօսած միւս ճառերը Համբարձման, Ս. Հոգիի առիթներով —: Համբրոնացիին անձնականութեան, կրքոտ խառնուածքին, «անդուն բերանին», տարօրինակ որքան պատուական վկայութիւնն է թուղթը: Չեմ վարանիր մօտեցնելու զայն Փարպեցիի

առ Վառան Մամիկոնեան բուլղիքն, որ նոյնքան թանկագինն է. դարձաւ մեր հոգեբանութենէն և բարեբեւեմ իբր վկայութեամբ:

Ճառեր. — Թիւով հինգ, որոնցմէ երկուքը կը նկատուին գլուխ գործոցներ, Համբարձման և Հոգեգալստեան սրտայոյզ էջերը: Ալիշան, մանաւանդ վերջինին մէջ մեր հին գրականութեան ամէնէն արժէքաւոր էջը կը տեսնէ: Կրօնականի չարագանցութիւն մը կայ այս վճիռին տակ: Իմ կարծիքով Հոգեգալստեան ճառին արժէքը իր յուզական տարրին գերակայութեան մէջ է: Մտածող մարդը, իր նախադասութեանց մէջ բանականութեան յաղթանակին հետամտած, ն. Լամբրոնացի քիչ անգամ իր սրտին մտիկ ըրած է: Հասկնալի ըլլայ թերեւս որ իր լաւագոյն գործերէն մէկը, Պատարագամտոյցը, մեկնական գրութեամբ մը, իրեն արգելք հանդիսանայ անձնականութեան, այդ զեղուիւնը, չարիւսքով բարբառին մէջ իր նախկինութիւնը ուրիշ արգելք: Կը կարծեմ թէ իր ճառերը եկեղեցւոյ բեմերէն, այդ տօներուն առիթով, ատենաբանուած ճշմարիտ էջեր են: Ահա թէ ուր է բանալին անոնց հրապոյրին: Բեմին վերայն խօսք մը տաք, կը բոցոտ և յուզուածով պէտք է ըլլայ և մատուցելի իր ունեւորներուն: Մտածումը յատկէն է աւելն ատենաբանութեան, բայց ոչ թէ այդ ատենաբանութիւնը: Թերեւս սխալ է իր ճառերուն մէջ մաս մը տեսնել տաղանդի և արդաբանի հասարակաց կարծիքը որ չվախցաւ անոր մէջ հեռուէն նշմարել կրկնուն մը կամ Դեմոսթենէս մը: Անցողակի դիտել կուտամ որ մեզի եկած կտորները չեն պաշտպաներ նման կարծիք մը:

Կը յիշուին իր անուշով ուրիշ թուղթեր ճառ Յակոբ ճշնաւորն է. որոնց վրայ կարծիք չունիմ քանի որ չեմ տեսած:

Վեներտիկցիները Ընօր Մասեմագիրքը գհանուր տիտղոսին տակ, Լամբրոնացիի պատարագամտոյցին հետ տպած են նաև բազմաթիւ գլուխներ պատկանող գիւտնի մը, որուն մէջ հաւատքի, եկեղեցական սպասեցութեան, դաւանաբանական, ծիսական հարցերուն, քահանայական կենցաղի շուրջ շատ թանկագին մանրամասնութիւններ ընդգելոյզ կը ներկայանան աշխարհիկ կեանքի շատ չահեկան և մեզի համար բոլորովին նոր մանրամասնութիւններով: Ամէն հարցի

շուրջ իր բոլոր շիջերովը և միտքով ինքզինքը նետող սա մարդը կերպով մը իր ժամանակին անուշակի ներկայացումը կ'ընէ և դուք գիտէք թէ որքան քիչ է մեր գիրքերուն մէջ իրենց ապրած ժամանակը: Լամբրոնացիի ամէն ձեռագիր, թէկուզ դաւանաբանական, հետադարձական, իմ կարծիքով կը բերէ մաս մը բան լրջանին ապրումներէն: Ուրիշ գրականութեանց մէջ ատենաբանական էջերը շատ շատ պատմական տարողութեամբ մը ուշագրաւ եղան: Այսօր իսկ կը կարգանք Դեմոսթենէսը զի անոր ճառերուն տակը լրջանին կեանքը սեւեռուած է որոշ քանակութեամբ:

Յ. — ԳԵՐԲՈՂԱԿԱՆ

Ա. — Շարականներ. — Անոր կը վերաբրուին «Այսօր յարեաւ», «Նորոգեալ կըզգիք», Ս. Գրիգորի թուանց միւր զլրջան: Ատոնց մէջ բանաստեղծը չ'երեւիր Դժուար չէ երեւակայել Տարսնի եպիսկոպոսին ազդեցութիւնը որով իր տաղաչափած մէկ քանի կտորները պարտադրած ըլլայ իր աթուռին ենթակայ եկեղեցիներուն արարողութեանց:

Բ. — Ունի տաղեր, որոնցմէ ծանօթ են 1. — «Ի սրբիկն իւր Յովն. Աւետարանիչ փափուկ իմաստիւք»: 2. — «Տաղի Հրեշտակապետա»: 3. — «Ի սուրբն Գեորգա»: 4. — «Ի Թաղուձն Տեսան, աղնիւ և խորագգեած»: 5. — «Մեղեդի ի սուրբն Աստուածածին», «Գերովբէից գերագոյն»: Այս վերագրութիւնը կուգան անուններով Ալիշանի ուսումնասիրութենէն:

Ա. — ԳԵՐԲՈՂԱԿԱՆ

Ջարբանէլեան կը հաստատէ թէ յոյն, ասորի, լատին և ֆրանք լեզուներէ ունի բազմաթիւ թարգմանութիւններ: Ձեմ տեսած: Հայր Ալիշան կը յիշէ կաթողիկոսի եպիսկոպոսի օրհնութեանց կարգեր իրմէ ըլլան հեղինակուած: Ձկրցայ գտնել զանոնք, բայց վանական կանոնադրութեանց հանդէպ իր նախասիրութիւնը — օտարն էրէն մեր մէջ փոխադրելու նշանք — կըբնայ մեզի երաշխիք ըլլալ այդ կարգերուն իր կողմէ յայտարարուած ըլլալուն:

(2)

Թ. ՕՇԱԿԱՆ